

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-485-6-4>

SITUATION-VOCABULARY MEANS OF IMPLEMENTING THE COMIC IN KUZMA SKRYABIN "POBEDA, BERLIN AND I"

СИТУАЦІЙНО-СЛОВЕСНІ ЗАСОБИ ВТІЛЕННЯ КОМІЧНОГО В ПОВІСТІ КУЗЬМИ СКРЯБИНА «Я, „ПОБЕДА” І БЕРЛІН»

Medved O. V.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
Applied Linguistics
National Aerospace University "Kharkiv
Aviation Institute"
Kharkiv, Ukraine*

Медведь О. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри прикладної
лінгвістики
Національний аерокосмічний
університет імені М. С. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»
м. Харків, Україна*

В українській лінгвістиці склалася певна традиція наукового дослідження мовних засобів втілення комічного (гумористичного, іронічного, сатиричного) у художніх текстах. Це питання, як правило, розглядають у межах теоретичної та практичної стилістики у відповідних працях систематизувально-оглядового спрямування [3], а також під час лінгвостилістичного аналізу конкретного художнього твору або кількох творів того чи того письменника (див., зокрема [4]).

Комічне – категорія естетики, що характеризує той аспект естетичного освоєння світу, який супроводжується сміхом без співчуття, страху і пригнічення [2, с. 358]. «Сміх, як відомо, звільняє людину від напруження, а почуття гумору вважається одним із найблагородніших людських почуттів» [1, с. 100]. У художній літературі як одному з різновидів мистецтва, а саме мистецтві слова, категорія комічного деталізується в кількох поняттях, що передають різні рівні градації емоційного реагування та різні типи смішного в художньому тексті, а саме в поняттях усмішки, жарту, гумору, чорного гумору, іронії, гротеску, сатири, сарказму [2, с. 359].

Праці, що стосуються лінгвостилістичного аналізу конкретних художніх творів, є достатньо детальними саме щодо аналізу мовних засобів утілення комічного в художньому тексті. Зокрема М. Русанівський у дослідженні «Український гумор та його мова» аналізує українську гумористично-сатиричну прозу О. Чорногуза, А. Крижанівського, Є. Дударя та Ю. Андруховича. Мовними засобами, використовуваними для створення гумористичного колориту у творах цього жанру, дослідник вважає: афоризми – як створені самими сатириками,

так і оновлені ними; оригінальні порівняння; слова іншомовного походження, а також росіянізми; фразеологізми, авторські неологізми, детермінологізацію, тобто використання спеціальної наукової термінології в неспеціальному контексті, парцеляцію та сленг [4].

Ситуація як засіб комізму не належить до мовної сфери. Вона коригується об'єктивною дійсністю та є інваріантом незалежно від мови.

Під ситуаційно-словесними засобами створення комічного розуміємо такі засоби, у яких виявляється нерозривна єдність ситуації та слова у створенні комічного контрасту. Ситуація може передаватися одним реченням або кількома, це залежить від її інформаційної ємності і складності. Своєю чергою, речення як основна форма передавання ситуації може вмещувати одну ситуацію, дві, три і т. д. Отже, комічний ефект виявляється в ситуації й у реченні як словесній формі останнього.

На підставі аналізу тексту повісті Кузьми Скрябіна «Я, „Победа” і Берлін» було виділено ситуаційно-словесні засоби втілення гумористичного, іронічного та сатиричного в досліджуваному художньому тексті. Такі засоби становлять собою більшою або меншою мірою самостійні фрагменти художнього мовлення, підпорядковані певній зображально-виражальній настанові.

Своєю чергою, серед них можна виділити кілька типів. У першому гумористично-іронічний ефект створюється завдяки повній невідповідності ситуації та мовлення, яке цю ситуацію відтворює. Так, наприклад, не мають нічого спільного дійсний вигляд «Победи» як одного з різновидів автомобіля (ситуація) та її опис, поданий від імені головного героя, який цей автомобіль придбав: *Салон „Победи” – це історія, гідна окремої повісті. Ви відчиняєте двері, які важать, напевно, як цілий автомобіль „Таврія” з чотирма пасажирами на борту, і попадаєте у велику й простору квартиру з двома диванами. Заднє віконце, розміром з люстерко для бриття, яке входить у комплект бритви „Харьков”, створює незабутню атмосферу спокою та комфорту. Крізь нього не видно нічого ані з салону, ані з вулиці. Таке віконце. Над заднім диваном аркоподібне склепіння даху машини підкреслює нескінченність всесвіту і створює ілюзію прекрасного чистого неба, яке загинається у вас за головою і падає нафіг кудись за диван, тим самим стверджуючи гіпотезу, що земля кругла. Випукла люстра посередині височенного, як австрійські перекриття львівського вокзалу, даху „Победи” включалася таким самим помпезним і великим тумблером, щоб не промахнутися в темноті. Коли світло заливало салон машини, вам не вистачало тільки одного – вазонків на прекрасних овальних вікнах автомобіля. Переднє, тобто вітрове скло, щоб не відволікати водія від спокійної, по-домашньому затишної*

атмосфери внутрішнього світу „Победи” бардаком, який твориться на дорозі, було продумано вузькою щілинкою, переділеною посередині планкою, як захисні окуляри токаря. Крізь нього, так само, як і крізь його задній прототип, майже нічого не було видно в обидва боки – туди і назад. Тобто людина, яка мала щастя керувати цією квартирою на колесах, жила своїм життям, і безпекою своєї подорожі завдячувала решті водіїв, у яких боліли голови, як з нею щасливо розминутися на дорозі [5, с. 7].

Другим типом ситуаційно-словесних засобів утілення гумористичного, іронічного та сатиричного в досліджуваному художньому тексті є фрагменти мовлення, у яких зміст мовлення загалом відтворює ситуацію, але містить деталі, несуттєві для передання змісту, але суттєві для створення комічного ефекту: *Ми в'їхали на абсолютно пусту й затишну митницю. Жаби квакали в сусідньому з кордоном озері, легкий вітерець ворухив верхівки дерев і носив по території незаповнені митні декларації [5, с. 20].*

Третім типом є уривки художнього мовлення, які мають своєрідну структуру: опис і висновок з нього, причому висновок за своїм значенням є протилежним до змісту опису: *Одні крутили пальцем біля виска, другі кричали нам услід щось приємне, типу: де ви її відкопали, придурки? Треті показували „фак”, а четверті мурчали під ніс різноманітні прокльони на нашу адресу. Одне слово, я і моя машина з самого початку нашого сумісного життя викликали в людей абсолютний позитив [5, с. 9]; Пограничник, який був явно потомком Чингізхана, війська якого тусували у нашому районі довший час, був короткого зросту, з кривими ніжками іксом, розкосими монгольськими очима й жовтим кольором шкіри. **Справжній українець** [5, с. 20].*

Четвертим типом є фрагменти мовлення, що структурно збігаються з реченням і є явно вираженими чи прихованими порівняннями: *Шкільна форма висіла на них добрих пару років, і на ший залишився вицвілий трикутничок, дякуючи якому вони були подібні до інопланетян, які сіли в Бучачі і там залишилися, бо їхню бензину з НЛО скачали місцеві пацани і продали полякам на трасі [5, с. 14]; Відчинивши двері, я побачив картину, ніби частина війська Наполеона заблудилася в часі і територіально і, внаслідок цього, забрела з 1812 року з-під Москви прямо в 1992 на Флюгхаффен штрассе [5, с. 41]; Голову терміново треба було помити, щоб Евуню раптом не здали до зоопарку, як давно пропавшу Русалку Дністрову [5, с. 42]; В роті було так, ніби туди сходили коти з усього Новоєврейська [5, с. 15]; По місту розлягався брязкіт металу, ніби танкова дивізія генерала Паулюса воскресла і їхала брати Курськ [5, с. 16]; Вони мали такий вигляд, ніби побачили живого Дон Кіхота власною персоною на*

своєму Росінанті, який самотужки атакує японську морську ескадру [5, с. 30]; Я виліз з машини, як ветеран японської війни, якого виписали зі шпиталю після пересадки опорно-рухового апарату [5, с. 38]; Туман обійняв світ навколо нас, і ми виглядали в ньому, як замочена в порошку ОМО білизна [5, с. 26].

Варто відзначити, що гіпербола в досліджуваному художньому тексті побудована за цим же принципом: *Його сімейний трусняк був такого розміру, що в кожній його отвір можна було пустити вітку нафтопроводу Одеса – Броди [5, с. 37].*

У тексті аналізованого твору як ситуаційно-словесний засіб створення комічного використано також літоту: *Швидкість нашого руху була настільки помірною, що, проїжджаючи по польських селах, я встигав роздивитися меблі по хатах, упізнати в лице всіх мешканців, які жили в них, познайомитися з генеалогічним деревом польських сімей, дякуючи фотографіям, які висіли на стінах осель [5, с. 25].*

Отже, ситуаційно-словесні засоби втілення гумористичного, іронічного та сатиричного в досліджуваному художньому тексті становлять собою більшою або меншою мірою самостійні фрагменти художнього мовлення, підпорядковані певній зображально-виражальній настанові. Особливістю таких гумористичних засобів є певна невідповідність ситуації та мовлення, а в суто мовному аспекті вони є традиційними тропами – порівняннями, гіперболами, літотами.

Література:

1. Естетика : підручник / за заг. ред. Л.Т. Левчук. 2-ге вид., допов. і переробл. Київ : Вища шк., 2006. 431 с.
2. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І Коваліва, В. І. Теремка. Київ : ВЦ „Академія”, 2007. 752 с.
3. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови : підручник. 3-тє вид, перероб. і доп. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 248 с.
4. Русанівський В. М. Український гумор та його мова. *Мовознавство*. 2005. № 2. С. 3–17.
5. Скрябін Кузьма. Я, „Победа” і Берлін. Харків : Фоліо, 2006. С. 4–74.